

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/5986>

„Pro-testo laboratorija“: Viskas gali būti ir kitaip

2005-06-02

Rubrikose: Sankirtos

*Vilniuje, „Lietuvos“ kino teatro paviljone, jau kurį laiką nuolatos veikia „Pro-testo laboratorija“. Tai atvira platforma, kviečianti visuomenę išreikšti pilietinę iniciatyvą bei pasiūlyti savo protesto scenarijų (-us) dėl vis spartėjančio miesto viešųjų erdvių nykimo bei naikinimo. „Pro-testo laboratorija“ neapsiriboja vienu tikslu, o ieško pačių įvairiausių protesto išraiškos formų derindama įvairias akcijas, performansus, žaidimus, paskaitas ir kt. **Bernardinai.lt** skaitytojų dėmesiui siūlo pašnekesį su medijų menininkais, „Pro-testo laboratorijos“ iniciatoriais **Nomeda ir Gediminu Urbonais**.*

Kodėl šitame sočiame, laimingame, demokratiškame pasaulyje nuolat iškyla pasipriešinimo banga, protesto būtinybė? Ar tai reiškia, kad visos susitarimo, susikalbėjimo galimybės jau yra išsemtos?

Mano manymu, priešingai, mūsų visuomenėje pasipriešinimo banga retai kada kyla. Protestuojama Uzbekijoje ir Baltarusijoje arba Prancūzijoje ir Austrijoje. Protestų formos šiose šalyse skiriasi savo specifine vietine situacija. Protesto forma padeda išgryninti ir pabrėžti tam tikrus reikalavimus, nes be jų neįmanoma pilietinė visuomenė. Visuomeninių judėjimų augimas neoliberalizmo aplinkoje yra atsakas į sumažėjusį valstybės pajėgumą. Be to, protestas - tai tam tikra sistemos kritika. Lietuvoje nėra jokio protesto, jokio pasipriešinimo.

Mums įdomu, kodėl Lietuvos žmonės nesipriešina vienos sistemos scenarijui. Taip pat įdomu, kokie gali būti jų pasipriešinimo scenarijai. „Pro-testo laboratorija“ kaip tik ir atsirado dėl to, kad patyrinėtų, kodėl protesto išvis nėra, arba kodėl jo pasiutiškai trūksta. Mes sakome, jog „Pro-testo laboratorija“ pati neprotestuoja, o testuoja protestą.

„Pro-testo laboratorija“ yra ne „prieš“ ką nors, bet „už“ (pro) ir ieško dialogo. Tačiau, vykstant susitarimui tarp spekuliantų nekilnojamojo turto ir korumpuotų pareigūnų vykdomame primatiško jėgos diskurso kontekste, nelieka vietos diskusijoms. Stengiamasi per labai trumpą laiką pasiglemžti kuo daugiau. Viešoji erdvė mažėja, o kartu naikinama ir diskusijos galimybė, o žmonės tyli. Gal ir ne visi patenkinti bei laimingi, valgydami vištos koją ir užsigerdami ją alumi, tačiau mūsų žmonės neišreiškia, nepasako, jog jiems rūpi. Juk jei nieko nesakai, vadinasi, tau gerai.

Lietuviai esame santūrūs žmonės, nepratę savo minčių garsiai reikšti viešose erdvėse, juoba protestuoti. Juk mes labiau pratę susitaikyti – *ir šuo kariamas pripranta ar tiesiog nieko čia nepadarysi...* Ar galėtumėte paneigti tokį standartinį lietuvių bruožą? Ar mums jau ką nors sako žodžiai „viešoji erdvė“, ar mes vis dar įstrigę savo mažame pasaulyje?

Iš istorinės patirties žinome, kad pasipriešinimai buvo žiauriai numalšinti caro ar pokario laikais. Kita vertus, pasidavimo be šūvio simptomai išlieka. Po Sąjūdžio, atrodo, tarsi ir nebeliko ką veikti, tarsi pilietines visuomenės klausimai jau išsemti.

Matyt, tas „pripratintas šuo“ - tai baudžiosios skiepas. Galima pabandyti perfrazuoti tarybinio feodalizmo „išmintį“: jeigu norisi tau dirbti (protestuoti), pamiegok, ir tai praeis. Socializacijos ir pilietiškumo momentas dar nėra įsisąmonintas. Tai, beje, gerai parodo gatvės transporto judėjimas. Manychiau, kad viešosios erdvės samprata buvo iškreipta tarybiniais laikais, kai ji tapo oficialia ir kartu represuota erdve. Todėl dabar patys nesugebame susirinkti toje erdvėje. Tuo apsikriai ir pasinaudoja spekuliantai nekilnojamojo turto ir liberalizmo idėjomis.

Be to, tas mūsų charakteris... Mes iš senų laikų, matyt, pratę užsidaryti savo vienkiemyje, dabar – daugiabučio urvelyje, ir mums daugiau niekas nerūpi. Mums visiškai tas pat, kas vyksta aplinkui. Darykite, ką norite, manęs tai neliečia. Panašu, kad mums visiškai pakanka to, ką duoda ši visuomenė. Žinoma, kiekvienam savo – vienam reikia labai daug, ir net keista, kam jam tiek daug visko, ką jis su visu tuo darys – privatizuoja vis naujas viešas erdves, stato ir stato, plečia savo veiklą, didina savo kapitalą, ir tikrai įdomu – negi jam negana. O kitam atvirkščiai - reikia labai mažai, o daugiau - jo tiesiog nedomina. Kur tas aukso vidurys – nežinau.

O dėl lietuvių prisitaikėliško – kai iškilo šios laboratorijos būtinybė, ir ėmėme apie tai kalbėti, mūsų pažįstami iš pačių įvairiausių terpių į tokį projektą žiūrėjo gan skeptiškai – jūs ką, šokate prieš „VP Market“? Nepašokinėsite. Toks klausimas, jų supratimu, yra beviltiškas, ir nėra čia net ko klausti – viskas aišku, viskas pasmerkta, dar net nepradėjus. Žmonės į šį projektą žiūrėjo nepatikliai ir skeptiškai, matyt, drąsiai būtų galima sakyti, kad lietuvis ir kariamas pripranta. Todėl pabrėžiame: šis projektas nėra prieš „VP Market“. Kaip tik juo siekiama pasiaiškinti, kokios problemos slepia mūsų visuomenę ir kaip jas būtų galima kartu išspręsti. Įkūrus laboratoriją, atsirado gausus būrys žmonių, kurie pritarė tokiai idėjai ir mielai įstraukė į laboratorijos veiklą. Žinoma, pagrindą čia sudaro jaunimas, ir ne tik. Štai jaunųjų architektų klubas entuziastingai puolė kurti VIP turgų, Monopolio atmainą – kokias dvi savaites kasdien apleidę savo paskaitas ir kursinius darbus, jie statė ir klijavo „naujus pirkinius“ – Vilniaus architektūrinius vietoženklus...

Žinoma, jauni žmonės dar nėra įsukti į rutiną – pinigai – vaikai – maistas – būstas. Galbūt jie turi kiek mažiau įsipareigojimų ir tos neišvengiamos kasdienybės. O jaunam žmogui maistas – tai jo savastis. Tačiau visa ši protesto banga palietė ne tik jaunus žmones. Štai į judėjimą „Už Lietuvą be kabučių“, kuris užgimė balandžio 9 dieną per forumą, įsitraukė labai daug „patyrusių“ revoliucionierių, kurie labai jauni savo dvasia ir turi sveiko proto.

Dar visai neseniai net nežinojome tokios sąvokos „viešoji erdvė“, ką jau kalbėti apie kažkokį supratimą.

Aš siūlyčiau netgi sakyti „bendra visų erdvė“ ir kelti klausimą: „kaipgi įmanoma ją privatizuoti?“. Kiekvieną dieną vis griežčiau esame spraudžiami į jau parašyto represyvaus scenarijaus rėmus. Esame priversti žaisti pagal kažkieno sumanytas taisykles ir gyventi ne savo, o „jų“ gyvenimą. Aš visai nenoriu gyventi „nei pagal Zuoką, nei pagal Uspaschichą“, nes nesijaučiu baudžiauninkė. Jėga primestas vartotojo scenarijus įgyvendinamas mūsų pačių dėka. Miestas konstruojamas pagal apsipirkimo programą, kaip prekybos ar pramogų centras. Netgi dar daugiau. Miestas projektuojamas pagal „Sekundės banko“ principą – „dabar ir kuo daugiau“, vaikantis greito, tačiau trumpalaikio pelno. Tai - jau avantiūra. Toks redukuotas ir vulgarus miesto supratimas kuriamas primityvių, primatiškų interesų, pasitelkiant specialiuosius efektus. Pagal Holivudo principus. Apie tai savo knygoje mąsto miesto teoretikas Normanas M. Kleinas ir filmuose kalba režisierius Harunas Farocki. Bendra visų vieša erdvė naikinama, įtraukiant visą aplinką į pirkti-parduoti verpetą – kiekvienas centimetras turi nešti pelną. Ar gali medžiai nešti pelną? Taip, jeigu bus nupjauti ir parduoti. Lygiai tas pat galioja ir „Lietuva“. Jei ši gyvuojanti kultūros ir komunikacijos sala neneša tokio pelno kaip parduotuvė, vadinasi, jos ir neturi būti, tai turi būti nušluota nuo žemės paviršiaus. Rodos, daugiau jokių kategorijų, nei atskaitos sistemų nėra. Jei tu užsiimi kažkuo, kas neneša drakoniško pelno, vadinasi, tu esi nesveikas, mažų mažiausiai – keistuolis.

„Pro-testo laboratorija“ kviečia reflektuoti gan plačias kultūrinės praktikas – nuo monumentų, urbanistinės plėtros iki gyvenimo stiliaus, vartotojiškumo, prekės ženklo. Ar šis nepasitenkinimas nukreiptas į jau mumyse šaknis gerokai suleidusį kapitalistinį pasaulio suvokimą ar tiesiog apeliuojama į žmogaus tam tikrą atbukimą – lyg pabudinimui?

Savo veikla mėginame pasakyti, kad egzistuoja ir kita logika. Yra labai įdomių dalykų pasaulyje, kurie neparemti pelnu, pinigų logika. Sakykim, verslininkai, rimtai „darantys“ pinigus, kaip „VP Market“, mano supratimu, yra tikri profesionalai, tačiau jiems sunku suprasti kitokią logiką, nei siekti pelno – jiems visiškai neprasminga atrodo tokia veikla, kuri jo neneša. Šiuo atveju paradoksaliai sutampa ir savivaldybės vadovo interesai. Tai neoliberalizmo ideologija, suformuota A. Stašaičio ir Milijonierių klubo laikais. Vienas mūsų tikslų – parodyti, kad yra kažkas visiškai kitokio, nepanašaus į šią pelno ir rinkos logiką, kas gali skatinti kūrybingą ir smagią veiklą. Ir būtent tai skatina mus dirbti.

Dauguma žmonių net nepastebi šalia jų esančio pasaulio – nyksta bendra viešoji erdvė, o jiems nė motais, nes, gal grįžę po alinamo darbo namo, jie nebeturi nei laiko, nei jokio noro kažkur išeiti.

Toks įspūdis, kad jų pačių gyvenimas praplaukia pro šalį, o jie nieko nedaro ir gyvena pagal kažkieno suprojektuotą scenarijų. Būtent tuo ir vadovaujasi išnaudotojiška kapitalizmo logika, kai esi įdarbintas kaip vergas be jokių rimtesnių teisių, ir gyveni, kad dirbtum ir viską pamirštum. Sistema sudaryta iš darbo-pinigių ir laisvalaikio-pinigių yra taip visus įsukusi, kad tik žmonės negalvotų, nesusimąstytų, kad neturėtų nė menkiausios minutės laisvo laiko. Ar taip nuvarytam žmogui dar gali kilti klausimų?

Mus domina tokios kūrybinės veiklos sritys, kurios išeina už meno geto ribų. Tai yra tada, kai menas virsta gyvenimu. Ką tik rengėme akciją prie buvusio „Žalgirio“ baseino – gyva grandine apjuosėme tą pastatą, kurio jau nebėra. Tai vyko pačiu piko metu. Žmonės, iš darbo skubantys namo, gal niekada ir nepastebėjo, jog toje vietoje kažkas pasikeitė, nes jie taip panirę savo kasdienybėje, kad net neturi laiko, nei galimybių pakelti galvas, apsidairyti aplinkui. Ši mūsų akcija – tai bruzdėjimas, sujudimas. Pravažiuojantis pro šalį žmogus gal trumpam stabtelėjo, pasižiūrėjo – kažkas čia ne taip, pagalvojo, o tai mums ir svarbiausia – parodyti, jog vis dėlto gali būti ir kitaip.

Mes nuolatos sau keliamo klausimą – negi tokia sistema, tokia santvarka yra vienintelis kelias? Po komunizmo ar socializmo žlugimo nebėra jokio kito pasirinkimo? Apie tai šneka daugelis pažangių pasaulio mąstytojų. Mes taip pat kvestionuojame – negi tai buvo vienintelis kelias, kurį galėjome pasirinkti? Negi nėra vadinamojo trečiojo kelio? Ar rinkos ekonomika yra vienintelis modelis, kuriuo mes akylai visi turime sekti ir kuriam turi paklusti kiekviena gyvenimo sritis?

Savo laboratorijoje tam tikru atžvilgiu net mėginate analizuoti patį protestą kaip visuomeninį, socialinį reiškinį, bandote suprasti, kodėl protestas yra/nėra įmanomas. Noriu paklausti: ar vis dėlto jis yra įmanomas ir jei taip, ar jis gali būti vaisingas?

Paryžiaus komunos dalyviai, net ir žinodami, kad jų kova nelygi, nepasidavė beviltiškumo gaidai. Manau, jog ta nepalaužiamumo dvasia lydi prancūzus ne tik stadionuose, bet ir ką tik įvykusiame referendume. Neįmanomų dalykų nėra. Reikia nebijoti ir leisti sau norėti. Galvodami apie protestą Lietuvoje, turime apmąstyti, kodėl protestas nėra įmanomas. Mes lygiai taip pat – atėjome su mintimi, kad protestas neegzistuoja, jo nėra, tikriausiai jis net nėra įmanomas dėl pačių įvairiausių priežasčių, ir vis dėlto tikimės, jog mums pavyks. Žinoma, galima diskutuoti, koks yra pasisiekimo mastelis – ar tai bus „Lietuvos“ kino teatro išgelbėjimas, ar vos kelių žmonių smegenų pokytis – čia sudėtinga spręsti. Gali ir vienaip, ir kitaip nutikti.

Bene praėjusią savaitę pasirodė du prieštaringi pareiškimai dėl „Lietuvos“ kino teatro likimo. Viename buvo skelbiama, jog „Lietuva“ neturi jokių galimybių išlikti, kitame, kad ji gali išlikti. Kokia išties šiandien yra situacija dėl „Lietuvos“?

Kiek aš žinau, kultūros ministro iniciatyva buvo sukviesti atstovai – Vilniaus meras, „VP Market“ atstovas, atsakingas už šį pastatą, ministro patarėjai, Vida Ramoškienė, „Lietuvos“ direktorė, ir jie tarėsi dėl šios situacijos. Remdamiesi ministro spaudos pranešimu, jie vis dėlto nusprendė dar svarstyti galimybes dėl „Lietuvos“ išsaugojimo, bet kas ta „Lietuva“ – ar tai pastatas, ar kino teatras kitose patalpose – nėra aišku. Mindaugas Marcinkevičius, „VP Market“ atstovas, yra pareiškęs, kad jiems jau irgi gaila griauti „Lietuvą“. Nežinia, kiek ši mintis tikra, bet, atsižvelgdami į visas akcijas ir atrakcijas, jie jau nebenori griauti, todėl galėtų šį pastatą išnuomoti savivaldybei ar net parduoti, jei atsirastų koks pirkėjas. Žinoma, įdomu, ar savivaldybė suinteresuota atpirkti, ar išsinuomoti „Lietuvą“ – didelis klausimas, juk tai mūsų visų pinigai. Kita vertus, jei jie kažkada pardavė „Lietuvą“ ir gavo už tai pinigus, tai gali dabar ir atpirkti. Žinoma, visa tai jau derybų klausimas. Iš paskutinių pranešimų aiškėja, kad iki birželio pirmosios nuspręsta dar svarstyti „Lietuvos“ likimą ir pateikti siūlymus. Vienoje mūsų surengtoje diskusijoje dalyvavo ir architektas Algimantas Nasvytis, kuris rengiasi daryti detalų šio sklypo planą. Mes jo klausėme apie tuos dalykus, ir jis gynėsi, kad apie tai dar nebuvo jokios kalbos. Tačiau architektas mano, jog „Lietuvos“ salė per didelė ir kad šioje vietoje reikėtų kamerinės erdvės, gal poros nedidelių salių. Vis dėlto, matyt, dabartiniam „Lietuvos“ pastatui yra labai nedaug galimybių išlikti. Bet kino teatras gal išliks... Pagal visus esančius įstatymus nelabai realu, kad jie galėtų kardinaliai pakeisti šio sklypo paskirtį ir vis dėlto, belieka tik spėlioti, kas čia žino. Tie, kurie labai norės, galės nupirkti ir patį įstatymą... Tačiau miesto bendruomenė sunerimusi, todėl galima tikėtis, kad gal jie nedrįs visko sulygtinti su žeme ir pastatyti prabangaus daugiabučio.

Taip jau nutiko Vilniui, kad čia kiekvienas centimetras yra gyvybės ir mirties klausimas. Gerai, kad sostinėje yra ne tik didžiausia investicijų, bet ir kitaip galvojančių žmonių koncentracija. Viskas įmanoma. Tačiau lietuviai tokie jau yra, kaip sakė psichiatras Raimundas Milašiūnas: „Lietuviui reikia, kad jam gerai kas įspirtų į užpakalį“. Nes, kol tai neįvyko, visi snūduriuoja kažkur išsislapstę po vieną. O jei kas įspiria, tai, žiūrėk, jau ir pajudėjo, jau ir išsijudino...

Kalbino Gediminas Kajėnas

Bernardinai.lt